

Баковецька Ольга Олександрівна (1976 р.н.). Закінчила історичний факультет Миколаївського педінституту в 1998 р. Аспірантка кафедри історії України Одеського національного університету ім. І.І.Мечникова. Тема наукового дослідження: "Проблеми культурного життя Півдня України на сторінках періодичної преси (90-ті роки ХХ ст.)".

Проблеми розвитку вищої освіти у 90-х рр. ХХ ст. та їх відображення у періодичній пресі Півдня України

Стаття визначає головні напрямки розвитку вищої освіти Півдня України у 90-х рр. ХХ ст. При цьому автор використовує пресу цього періоду як важливий вид історичного джерела з даної проблеми, показує, як на її сторінках висвітлюється широкий аспект проблем, пов'язаних з реформуванням у зазначеній галузі.

This article defines the main trends in the development of higher education in the South of Ukraine. The author uses this period press as an important historical source of the problem and shows how a wide range of problems connected with reforms in education is illuminated.

Розбудова Української держави на сучасному етапі зумовлює необхідність ґрунтовних досліджень різноманітних аспектів вітчизняної історії, зокрема питань, пов'язаних з реформуванням та розвитком освіти, зокрема вищої, як в цілому в Україні, так і в окремих її регіонах, та висвітленням їх на сторінках місцевої періодики. Таким чином, дослідження процесів, що відбуваються в галузі вищої освіти, а також їх концентрація, нагромадження та віддзеркалення на сторінках періодичних видань має як науково-теоретичне, так і практичне значення. Це пояснюється тим, що перші джерельні та концептуальні основи, які містяться у періодичних виданнях, є своєрідним показником при визначенні вірності обраного державного курсу в галузі освіти.

Хронологічні рамки статті охоплюють період 90-х рр. ХХ ст., який започаткував становлення

суверенної Української держави і є доленосним етапом у розвитку вищої освіти. Незначний відривок часу, що відокремлює тему статті від сьогодні, впливає на рівень вивчення вказаної проблеми, який не є достатнім. Існують лише обмежені матеріали із зазначеної теми, які увійшли у вигляді окремих розділів до історико-краєзнавчих видань або збірників наукових праць [1]. Виходячи із цього, а також з актуальності теми, мету і завдання статті можна визначити як спробу показати процес відображення основних проблем розвитку вищої освіти в південному регіоні України на сторінках періодичної преси.

Реформування вищої освіти 90-х років ХХ ст. викликало появу у періодиці значної кількості матеріалів з цієї теми, зокрема з питань акредитації вищих навчальних закладів, у результаті

чого змінився їх статус. Так, в Херсоні на 1995 рік було акредитовано два вузи – індустріальний та педагогічний інститути. Вони набули статусу університетів [2].

Першим з вузів Миколаєва, який після акредитації отримав статус університету, був кораблебудівний інститут. В ряді статей [3] зверталась увага саме на перетворення в кораблебудівному інституті, пов'язані з наданням йому IV рівня акредитації.

В 1996 р. рішенням міжгалузевої акредитаційної комісії Міністерства освіти України Миколаївський державний педагогічний інститут було занесено до державного реєстру навчальних закладів, яким дозволено готувати спеціалістів. В цьому ж році до інституту було прийнято 640 студентів [4].

Серед низки нововведень у вузівському житті значне місце посідають питання, пов'язані з тестуванням і змінами в правилах прийому. Головна мета цього – якомога об'єктивніше визначити рівень знань абітурієнтів та студентів.

З цього приводу місцеві газети повідомляли про запровадження в окремих вузах тестування [5] та дії вузівської адміністрації з приводу цього. Так, в Одесі в 1993 р. була скликана рада ректорів вищих навчальних закладів, потім рада директорів освітніх установ I-II рівнів акредитації, де було обговорено нові правила прийому до вузів, а також проект положення про регіональний центр, в якому було запропоновано проводити тестування абітурієнтів із загальноосвітніх дисциплін [6]. Є також матеріали, які розповідають про наукові наради і “круглі столи”, на яких учасники обговорювали питання, пов'язані зі зміною системи прийому студентів до вищих навчальних закладів. Прикладом може бути публікація В.Грабовського “Скільки треба мати грошей, аби стати студентом?”, присвячена “круглому столу”, який проводився силами місцевої адміністрації, освітян та науковців у Херсоні в 1995 р. Учасники цієї зустрічі визнали виправданими ті зміни в системі вищої освіти, які відбувалися протягом попередніх п'яти років. Тестування, там де воно застосовувалося, дало можливість звести до мінімуму суб'єктивізм в оцінюванні знань вступника, трохи перетасувати карти тим керівникам, які ще задовго до вступних іспитів уже знали, хто буде студентом їхніх вузів чи факультетів [7].

Необхідно зазначити, що розвиток вищої освіти протягом першої половини останнього

десятиріччя XX ст. характеризується поступовим зменшенням кількості студентів, що було пов'язано з економічною кризою, безробіттям, неможливістю працевлаштуватися після отримання освіти. Поширилась так звана “кіоскові психологія”: досить мати невеличкий власний кіоск, щоб бути задоволеним життям.

З початком другої половини 90-х рр. відкриваються нові навчальні заклади, факультети. Суспільство зрозуміло, що “нові цінності”, які заповнили вакуум, залишений після знищення старих ідеалів, були фальшивими. Єдине, до чого вони могли привести, – це повна деградація, знищення інтелектуального потенціалу нації, моральних устоїв та принципів.

Місце вищої освіти в сучасному світі стає значно вагомим. Це також стосується й України. Раніше вона була однозначною формою підготовки фахівців для державної економіки та інших сфер діяльності. Але сучасний досвід розвинутих країн засвідчує, що вища освіта стає все більш обов'язковою формою, засобом людського розвитку. Відкриття все нових і нових навчальних закладів в Україні є свідченням того, що суспільство зрозуміло, якими є вічні цінності. Василь Кремінь з цього приводу сказав: “Навчена людина – це свідомо людина, яка вільно орієнтується в цьому складному світі, у відносинах з людьми. Крім того, якщо людина приносить власні кошти у ВНЗ, прагнучи здобути освіту, ми повинні їй надати цю можливість, забезпечити це її право. Навіть якщо вона не збирається працювати за фахом. Хай дівчина з педагогічним дипломом спробує свої знання на двох своїх майбутніх дітях – це великий плюс для суспільства. Знань забагато не може бути – їх завжди замало” [8]. І з цим неможливо не погодитися. Чим більше буде в державі розумних, освічених, вихованих людей, тим легше буде спілкуватися, знаходити компромісні рішення, відроджувати державу і будувати дійсно цивілізоване суспільство. Питання збільшення кількості людей з вищою освітою особливо гострим стає, коли людство переходить на нові інформаційні технології.

Саме тому процес відкриття нових вищих навчальних закладів є надзвичайно важливим для нас. Наведені нижче приклади дадуть можливість уявити масштаби цього явища в освіті, сплеск якого припав на другу половину 90-х років. У Миколаєві у 1993 р. відкрився навчально-промисловий центр міжнародного туризму і

менеджменту [9], у березні 1995 р. навчально-консультативний центр отримав новий статус і став філією Київського слов'янського університету [10], 1 вересня 1996 р. в цьому ж місті відбулося урочисте посвячення у студенти перших 175 першокурсників щойно відкритого нового ВНЗ області – Миколаївської філії НаУКМА [11]. В цьому ж році в Миколаєві було відкрито навчально-науковий центр Одеського державного університету ім. І.І.Мечникова [12].

В 1994 р. в Очакові, на базі середньої школи № 4, в співдружності з міським дитячо-юнацьким центром та Одеським університетом, створено комплекс школа – вуз [13]. Роком пізніше, в 1995 р., у Первомайську відкрито філію Кіровоградського інституту регіонального управління та економіки. До цього часу в цьому місті не було жодного вищого навчального закладу, а у 2000 р. їх нараховувалось вже 6 [14]. Якщо у Миколаївській області у 1991-1992 навчальному році в 3-х вищих, 15-ти середніх спеціальних навчальних закладах, а також у 2-х філіях навчалось 30,7 тис. чол. [15], то на початок 1995-1996 навчального року в 19 вищих навчальних закладах, серед яких I-II рівнів – 16, III-IV рівнів – 3, навчалось 27,1 тис. чол. [16].

У 1999-2000 навчальному році в області вже функціонувало 25 вищих навчальних закладів, серед них – Український державний морський технічний та педагогічний університети, аграрна академія (до 1991 р. – Миколаївська філія Одеського сільськогосподарського інституту, до 1999 р. – Миколаївський сільгоспінститут) та 8 філій і факультетів: Національного університету “Кієво-Могилянська академія”, Київського слов'янського університету, юридичного інституту, Одеського державного університету ім. І.І.Мечникова, Київського державного університету культури та ін. Понад 29,5 тисяч чоловік здобувають освіту в 11 вищих навчальних закладах III-IV рівнів акредитації та в 14 закладах I-II рівнів акредитації [17].

Отже, перша половина 90-х років XX ст. у південному регіоні, зокрема на Миколаївщині, була досить складним етапом у розвитку вищої освіти і це відбилося на кількості студентів: вона значно скоротилася – з 30,7 тисяч (1991/92 н.р.) до 27,1 тис. чоловік (1995/96 н.р.). А починаючи з 1996 р., ситуація поступово змінюється на краще: кількісний склад студентства станом на 2000 рік практично вийшов на рівень 1991 р. (29,5 тис.), а також значно збільшилась кількість

вищих навчальних закладів. Таким чином, розмови про надмірне збільшення студентства за останні роки є необґрунтованими. Збільшується в основному кількість навчальних закладів, що в свою чергу розширює можливості підготовки фахівців з різноманітних спеціальностей. Ще однією позитивною стороною цього процесу є конкуренція між навчальними закладами, яка неодмінно стає двигуном у напрямку покращення системи освіти та умов навчання.

Звичайно, процес становлення нових ВНЗ не обходить стороною і інші міста південного регіону України. Наприклад, в Одесі в 1993 р. на базі Одеського інституту інженерів морського флоту було започатковано філію Британського університету – відкритої школи бізнесу, яка одержала назву “Одеський відкритий університет” [18]. В 1996 р. з 2 вересня тут розпочала роботу філія Української академії державного управління, створена за Указом Президента України від 06.09.1995 р. [19], у 1998 р. – Державна юридична академія [20], а також філія Дніпропетровської академії управління, бізнесу та права [21]. Перелік вже відкритих навчальних закладів і тих, що будуть відкриватись на теренах Південного регіону, на цьому не закінчується.

Зовсім новою у сфері освіти є практика відкриття недержавних навчальних закладів. У 1993 р. за ініціативою Одеського відкритого університету була проведена перша Всеукраїнська конференція недержавних ВНЗ України, на якій було прийнято рішення про утворення власної асоціації [22]. Поштовхом до її створення, з одного боку, стала поява значної кількості недержавних навчальних закладів, з іншого – держава із запізненням відреагувала на цей процес. Створення законодавчої бази для регулювання, розвитку та діяльності таких ВНЗ розтягнулося у часі, що в свою чергу призвело до певних непорозумінь: та частина молодих людей, яка вирішила скористатися запропонованими послугами приватних вузів, досить часто стикалася з проблемами низького рівня викладання, а також недієздатністю дипломів, які студенти отримували по закінченні навчання. Тому головною метою асоціації стало визначення навчальних закладів, які в змозі бути вузами, і тих із них, які не пристосовані для виконання освітньої діяльності. В складі центру акредитаційної експертизи асоціації діяла довідкова служба, яка на запити громадян та організацій надавала інформацію про наявність або відсутність ліцензії [23]. Од-

нак, незважаючи на ряд недоліків, цей напрямок потрібно розвивати і в майбутньому, тому що обов'язково повинна існувати альтернативна освіта, але єдине, що необхідно для цього, – це втручання держави. Взагалі, приватна освіта приречена на високу якість навчання, в іншому випадку їй неможливо буде вижити. Позитивний вплив її на національну систему освіти України відчувається все сильніше завдяки демонополізації освіти, підвищенню її гнучкості та динамізму, більш легкому доступу громадян до вищої освіти, в тому числі елітарної та індивідуальної.

Кризовий стан економіки, мізерні прибутки громадян країни, заборгованість із заробітної плати зробили питання переходу з безкоштовної освіти на платну досить гострим і болючим для певних верств населення. Це, в свою чергу, викликало значну кількість діаметрально протилежних поглядів, які знайшли своє відображення на сторінках газет у вигляді підсумків круглих столів, проведених з цієї нагоди, публікацій дебатів, особистих міркувань з аргументованими доказами своєї точки зору. Треба віддати належне місцевій пресі цього періоду – жодна з точок зору на цю проблему не була обділена увагою. Але матеріал за своєю кількістю є досить обмеженим. В середині 90-х років, а саме з 1994 по 1996 роки, з'являється основна частина публікацій з цієї теми, їх можна розділити на дві групи: за і проти платної освіти. Прибічники першої групи пропонують звернути увагу на досвід інших країн в цьому питанні, роблячи наголос на тому, що освіта коштує грошей, а безкоштовне навчання – це те ж саме, що купувати товар, а гроші залишати при собі [24].

Їх опоненти вважають, що економіка нашої держави не дає можливості заробити необхідні гроші для навчання, роблячи його недосяжним для значної кількості молоді, серед якої є обдаровані особистості. І саме цих майбутніх талановитих вчених, інженерів, педагогів, лікарів може втратити наша держава через такий підхід до освіти [25]. Серед запропонованих поглядів найбільш реальною є золота середина, яка повинна

вбирати в себе усе позитивне з обох боків. Тобто на загальному фоні платної освіти обов'язково залишити певний відсоток безкоштовних місць, що, до речі, ми і маємо на сучасному етапі. Безкоштовне навчання має бути пільгою для майбутніх дійсно спеціалістів. І держава буде розвиватися тільки в тому випадку, коли ставка буде робитися на молодь, яка прийшла до ВНЗ для здобуття знань, а не просто за дипломом. Отримання права на безкоштовне навчання буде викликати ту конкуренцію, яка є двигуном у розвитку кожної країни.

Загалом, виходячи з матеріалів преси Миколаєва, Одеси та Херсона сучасного етапу розвитку української державності, можна без перебільшення сказати, що недоліки законодавства, недбальство або консерватизм та некомпетентність посадових осіб, в тому числі і на місцевому рівні, не давали можливості вітчизняній освіті набутти стабільних темпів розвитку. Більш за все це стосується першої половини 90-х років. Також на стані освіти і правах педагогів в цей період боляче відбивається поглиблення економічної кризи, що нерідко призводить до загострення напруги в педагогічних колективах. На передній план тут виходять проблеми своєчасності виплати заробітної плати, збереження робочих місць, які стосуються і нашого регіону.

В той же час безперечно позитивним є такий факт: якщо розглядати статті з освітянської тематики в хронологічній послідовності, динаміку можна побачити лише стосовно вузів. Починаючи з 1991 року, кожен рік кількість публікацій в одному друкованому періодичному виданні Одеси, Миколаєва чи Херсона, збільшується в середньому на 5-10 одиниць. Тенденція росту кількості матеріалів свідчить про те, що поступово збільшується увага суспільства до вищої школи. В свою чергу характер цих публікацій та їх зміст дає можливість зробити висновок – вища освіта, пройшовши через складні випробування, починаючи з другої половини 90-х років, набуває ознак стабільності, що в свою чергу сприяє її подальшому розвитку.

Література

1. Лозовський А.К. Шкільна історична освіта (погляд з майбутнього) // Одеський національний університет ім. І.І.Мечникова. Наукові записки історичного факультету. – Вип. 11. – Одеса, 2001. – С. 398-403; Щукін В.В. Культурне та освітнє життя Миколаївщини ХХ ст. // Миколаївщина: літопис історичних подій. – Миколаїв, 2002. – С. 635-668; Освіта Миколаївщини. 1997-2000 рр.: Статистичний збірник. – Миколаїв, 2001.

2. Наддніпрянська правда. – 1995. – 30 вересня.
3. Нежигай І. Будет и в Николаеве свой университет // Вечерний Николаев. – 1993. – 25 мая, Коспюк Л. Курс НКИ – прежний // Южная правда. – 1993. – 26 июля; І ж. Докторский минимум // Вечерний Николаев. – 1994. – 21 июня; Чайковский А. Переименован он теперь // Южная Правда. – 1994. – 21 июня.
4. Евеньев Е. Николаевский педин получил лицензию // Вечерний Николаев. – 1996. – 13 августа.
5. Параскевич П. До педагогічного – за експериментом // Наддніпрянська правда. – 1993. – 24 квітня;

- Чепурненко С. Тести для абитуриента // Южная правда. – 1993. – 8 августа, Непомнящая Т. Вузы на эксперименте // Вечерняя Одесса. – 1993. – 19 марта.
6. Непомнящая Т. Экзамен для ректоров // Вечерняя Одесса. – 1993. – 30 ноября.
  7. Грабовський В. Скільки треба мати грошей, аби стати студентом? // Наддніпрянська правда. – 1995. – 1 червня.
  8. Кремінь В. Ми всі повинні усвідомлювати пріоритет знань // Урядовий кур'єр. – 2000. – 29 липня.
  9. Северновская А. На правах филиала // Южная правда. – 1993. – 28 января.
  10. Делик Т. Интеллектуальная элита для славянского региона // Вечерний Николаев. – 1995. – 4 апреля.
  11. Кузнецов А. “Бакалавр” – это звучит гордо // Южная правда. – 1996. – 16 августа.
  12. Южная Правда. – 1996. – 12 ноября.
  13. Усиченко В., Кукін А. Університет починається в Очаківі // Радянське Прибужжя. – 1994. – 12 лютого.
  14. Тупайло С. Не філія, а знахідка // Радянське Прибужжя. – 2000. – 11 травня.
  15. Молодежь Николаевщины. – 1991. – 2 ноября.
  16. Радянське Прибужжя. – 1995. – 14 листопада.
  17. Радянське Прибужжя. – 2000. – 18 січня.
  18. Непомнящая Т. Открытие Открытого Университета // Вечерняя Одесса. – 1993. – 23 июня.
  19. Вечерняя Одесса. – 1996. – 13 июня.
  20. Одесские известия. – 1998. – 13 января.
  21. Одесские известия. – 1998. – 27 января.
  22. Непомнящая Т. Открытие Открытого Университета // Вечерняя Одесса. – 1993. – 23 июня.
  23. Биленко Ж. Негосударственные вузы Украины: достижения и издержки // Одесский вестник. – 1994. – 29 сентября.
  24. Серебрякова С. За платну освіту замовте слівце // Новый день. – 1996. – 21 декабря.
  25. Илюшина О. Дети и бизнес // Вечерний Николаев. – 1994. – 1 сентября.

Надійшла до редколегії 11.01.2003 р.